

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Hovioikeudella ei ole huomautettavaa esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevista muutosehdotuksista 1–5 ja 8.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

-

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

-

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

-

6. Perusteluvelvollisuuden keventäminen

Perusteluvelvollisuuden osalta hovioikeus epäilee, johtaako ehdotettu muutos nykytilanteen paranemiseen. Sinänsä voidaan pitää jo voimassa olevan lain mukaisena, että perustelut laaditaan ottaen huomioon asian laatu ja laajuus. Hovioikeus ei vastusta uudistusta, mutta kaivattu muutos voitaneen saada aikaan tehokkaammin koulutuksella ja ohjeilla. Perusteluissa (s. 66–67) on jo ansiokkaasti avattu esiintyneitä puutteita ja tarpeellisten perusteluiden sisältöä.

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

Hovioikeus lähtökohtaisesti puoltaa mahdollisuutta käyttää yleistiedoksiantoa laajoissa rikosasioissa. Hovioikeus pitää kuitenkin puutteena, ettei perusteluissa tarkemmin avata kysymystä siitä,

voidaanko ja missä tilanteissa käyttää rikosasiassa yleistiedoksiannon ohella myös muita tiedoksiantotapoja. Ei voida hovioikeuden käsityksen mukaan pitää asianmukaisena, että jos on päädytty käyttämään yleistiedoksiantoja, muita tiedoksiantotapoja ei edes harkita. Voidaan esimerkiksi ajatella tilannetta, jossa nettipetoksilla on aiheutettu joillekin poliisiin yhteydessä olleille asianomistajille tuntuva vahinko ja jossa toisaalta on paljon tuntemattomia tai vaikeasti tavoitettavia pienen vahingon kärsineitä asianomistajia. Vaikka perusteluissa on sinänsä haarukoitu, milloin olisi kysymys hyvin suuresta määrästä asianomistajia, ja jätetty viranomaisille perustellusti harkintavaltaa, hovioikeuden näkemyksen mukaan yleistiedoksiannon käyttämistä tulee harkita muillakin perusteilla kuin yksinomaan asianomistajien lukumäärällä, erityisesti asianomistajan tavoitettavuudella ja vahingon määrällä. Pelkät mukavuussyyt eivät ole hyväksyttävä peruste yleistiedoksiannon käyttämiselle.

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

-

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosääntely

Hovioikeus viittaa edellä yleistiedoksiannosta lausumaansa. Muuten hovioikeudella ei ole ehdotuksista huomautettavaa.

2. Kirjallinen menettely

Esityksessä ehdotetaan, että syytteen nostamisen jälkeen tunnustamista ei enää kysyttäisi vastaajalta, vaan tiedusteltaisiin ainoastaan, vaatiiko vastaaja pääkäsittelyn toimittamista. Hallituksen esityksestä käy ilmi, että riittävää olisi, että tunnustus saadaan esitutinnan aikana. Tässä on ongelmana se, että esitutkintavaiheessa syytetty, joka voitaisiin tunnustaa, ei ole vielä nostettu. Itse ehdotetussa pykälässä silti kirjallisen menettelyn vaatimuksena on edelleen, että ”vastaaja on tunnustanut syyttäjän syytteessä kuvatun teon”. Esityksen perusteluista ei käy ilmi, miten syyttäjän syytteessä kuvattu teko voitaisiin tunnustaa esitutkinnassa.

Esityksen mukaan kirjallisen menettelyn piiriin tulisi huomattava määrä uusia rikoksia, joissa tunnusmerkistöt ovat varsin monimutkaisia. Esitutkinnassa ei välttämättä ole riittävää oikeudellista osaamista rikoksesta epäillyllä tai kuulustelijalla. Sen takia tunnustuksen yksiselitteisyys ja sen oikeellisuuden ja kattavuuden arvioiminen tuomioistuimessa kirjallisesta menettelystä päätettäessä voi olla vaikeaa. Esityksen päämääränä ei kai ole, että kirjalliseen menettelyyn tuotaisiin asioita, jotka ovat näytöllisesti epäselviä.

Ehdotukset siitä, ettei vastaajalta enää edellytettäisi nimenomaista suostumusta kirjalliseen menettelyyn tuomioistuinvaiheessa muuttavat käsittelyä poissaolokäsittelyn suuntaan. Ehdotetut muutokset johtavat kysymään, voidaanko menettelyä enää kutsua kirjalliseksi menettelyksi, sillä vastaajan taholta ei edellytetä mitään kirjallista aineistoa. Useimmiten poissaolokäsittelyissä säädetään mahdollisuudesta uuteen oikeudenkäyntiin tarvittaessa. Kirjallinen menettely ei sisällä tätä mahdollisuutta.

Se, että nimenomaista suostumusta kirjalliseen menettelyyn ei enää kysyttäisi vastaajalta, saattaa myös johtaa muutoksenhakujen lisääntymiseen näissä asioissa. Tätä nykyä vastaajan saadessa itse päättää menettelymuodosta tämä johtaa siihen, että tuomio hyväksytään paremmin, eikä hovioikeuteen juuri saavu valituksia kirjallisessa menettelyssä annetuista tuomiosta. Jos

valmistelussa edetään hallituksen esityksen mukaisesti, olisi hyvä vielä arvioida, paljonko muutoksenhakemukset kirjallisen menettelyn asioissa lisääntyvät.

3. Poissaolokäsittely

Hovioikeus kiinnittää huomiota YK:n ihmisoikeuskomitean raporttiin, jossa on arvioitu poissaolokäsittelyä koskevia Suomen nykyisiä säännöksiä ja todettu ROL 8 luvun 11 §:n osalta, että ellei vastaaja ole selvästi suostunut poissaolokäsittelyyn ja tuomioistuimella ole täysin tiedossa vastaajan olosuhteet, voimassa olevan lain mukainen poissaolokäsittely voi olla ristiriidassa kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kohdan d ja e -alakohdian kanssa. Komitea on siis jo tuolloin ehdottanut, että 11 §:ää arvioidaan tältä osin uudestaan (CCPR/C/79/Add.91 8.4.1998; <https://www.refworld.org/policy/polrec/hrc/1998/en/29415>).

Ehdotetut muutokset poissaolokäsittelyn laajentamisesta ovat entistä selvemmin ristiriidassa YK:n ihmisoikeuskomitean näkemyksen kanssa. Esityksessä olisikin hyvä tarkastella myös KP-sopimuksen soveltamiskäytäntöä in absentia -oikeudenkäynneissä.

Hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että poissaolokäsittelyn uudelleenavaaminen säilyy varsin korkean kynnyksen takana. Esityksessä ehdotetaan, että vastaajalta vaaditaan edelleen laillista estettä, jota ei ole voinut ajoissa ilmoittaa. Esimerkiksi taloudelliset syyt tai kaukaa ulkomailta matkustaminen oikeudenkäyntiin tai muut varsin hyväksyttävät syyt eivät täyttäisi laillisen esteen edellytystä. Lisäksi 30 päivän määräaika on hyvin lyhyt.

Kansainvälisesti in absentia -menettelyissä jutun uudelleen käsittelyn edellytykset ovat yleensä suomalaista lainsäädäntöä lievemmat, ja tämä on saattanut johtaa siihen, että näissä maissa menettely on katsottu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset täyttäväksi.

Lisäksi hovioikeus katsoo, että perusteluita olisi tarpeen selventää poissaolokäsittelyyn ja myös kirjalliseen menettelyyn liittyen. Esimerkiksi sivulla 80 lausutaan: ”Esteetön poissaolo katsottaisiin kieltäytymiseksi todistamasta omassa asiassa, jolloin vastaajan aikaisempia kertomuksia voitaisiin hyödyntää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 47 §:n 2 momentin nojalla.” ja sivulla 91: ”Tarkoituksellinen jääminen pois pääkäsittelystä voidaan siten yleensä tulkita kieltäytymiseksi tulla kuulluksi myös todistelutarkoituksessa.”

Oikeus kieltäytyä todistamasta (itsekriminointisuojaan vetoaminen) ja oikeus luopua oikeudesta tulla kuulluksi oikeudenkäynnissä ovat kaksi eri asiaa. Vaikka henkilö olisi antanut kertomuksen esitutkinnassa, hän voi myöhemmin oikeudenkäynnissä kieltäytyä todistamasta, jolloin esitutkintakertomustakaan ei saa käyttää todisteena (näin jo KKO 1995:66).

Jos taas henkilö pysyttelee passiivisena eikä mitään kieltäytymisoikeuden käyttöön viittaavaa ole ilmennyt, lähtökohtana on, että kirjallisessa menettelyssä tai poissaolokäsittelyssä voidaan käyttää henkilön aikaisemmin antamia kertomuksia. Tässä yhteydessä on syytä välttää puhumasta kieltäytymisestä, mistä ei sanan tavanomaisessa merkityksessä ole edes kysymys passiivisuustilanteissa.

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

Erityisesti kirjallisen menettelyn laajentamisen vaikutus muutoksenhakemusten lisääntymiseen hovioikeuksissa olisi tärkeää vielä arvioida.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

-

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

-

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Jaakko Rautio

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa

Svinhufvud Kristina
Helsingin hovioikeus